

Нюр

4
2018

Журналны бу тыш суратын, Космосну кюнюне атап,
къарындашлары Солтан бла бирге
бу ариу къызчыкъла ишлегендиле:
Бёзюланы Лейла, Зухура, Айла. Аперим!

ISSN 0207 - 6543

6+

Р. Бегиева-Кучмезова

Свет звезды и свечи

К 90-летию Тимура Магомедовича Энеева

Тотурну арт айы – апрельни 12-си адам улу кёкден «тышына» атлагъан кюндю. Байрамды. Кёкден тышында да кёк болгъанын бизни ата-бабаларыбыз къайдан биле болур эдиле? Атына да гъарш¹ деп атап? «Кёк жети къатлыды», – деп. Ол «жети къатлыгъа да» алам² деген атны берип? Бурун ала анда учуп айланганча! Олду да сейир!!!

Да ма бу башыбызда кёкден «тышына» – гъаршха, аламгъа биринчи адамны атлатханланы санында таулу киши да болгъанды. ЭНЕЙЛАНЫ Тимур деген закий алим. Нёгерлери КОРОЛЁВ, КЕЛДЫШ бла бирге, къанатсыз учхан аллай сейир зат ишлегендиле – кёзню жумуп ачхынчы заманнга, кёк бийигинден ары чыгып, бу биз жашагъан Жер топну туурасындан къарап, тегерегине да айланып къайтырча. Ол сейир зат – ракета, ичинде адамы бла, –

ол а Юрий Алексеевич Гагарин деген жигит эди, – кёкден «тышына» да чыгып, Жерни тегерегине да айланып, артха къайтханды. Бу жомакъдача ишге дуня сейир этип къалгъанды.

Энейланы Тимур да, аны тенглери да къаллай закий алимле болгъанларын, ала ол сейирлик ракетни къалай ишлегенлерин, къалай учургъанларыны да юсюнден Россейни Илмула Академиясы – Келдыш атлы институт китап чыгъаргъанды.

Аны жазгъан Кючмезланы Раяды.

Китапны окъугъан адам Энейланы Тимурну атасы Магомет, аппасы Алий да Кенденде жашагъанларын, ала къаллай закий адамла болгъанларын, дагъыда кёп затны билликди.

Къарачай-малкъар халкъны закий уланы Энейланы Тимур, Магометни жашы, Москвада жашайды. Бююнлюкде анга 94 жыл болады. Аллах саулукъ, узакъ ёмюр берсин!

САБАНЧЫЛАНЫ Арипа

¹ Гъарш – космос.

² Алам – вселенная.

СЕМЕНЛАНЫ Исмайыл
(1870–1981)

ТАГАРИННГЕ

Адам деген онглуду:
Къанатсызлай учады,
Дюн-дунияны ташасын
Билим бла ачады.

Терен кёкню кенгине,
Бу жаш чыкъды, ёч алып,
Саулай Жерни юсюне
Унутулмаз эн салып.

Ётгюрлюкге белгиди
Бу уланны этгени –
Кёкге учуп чыкъгъаны,
Жулдузлагъа жетгени.

Билим деген – сейирди,
Гъаршдан хапар алдыргъан.
Акъыл деген – теренди,
Хауа жолла салдыргъан.

Жер дегенинг – устазды,
Онглу ишле этдирген.
Кёк дегенинг – муратды,
Мийикликге жетдирген.

Гагаринни кючюнден
Жерге къууанч чачылды,
Тейри Эшиги билимни
Сау дуниягъа ачылды.

*1961 ж., апрельни 12-си.
Къызыл Октябрь*

БЁРЮ БЛА ЭЧКИ

Тамсил

Бир къая дуркъуда бир эчкичик отлай болгъанды. Аны уа, къарап, бир ач бёрю кёргенди. Кёргенди да, аууз суулары келгенди. Алай ары ёрге – дуркъугъа ёрлеп, эчкини тутарча, жутарча амалы жокъ: къаягъа ёрлеялмагъанды. Ол заманда эчкиге былай айтып сёлешгенди:

«Хей, эчкичик, бери тюшюп, былайда бу иги кырдыкны ашасанг а, бу жумушакъ, ариу кырдыкны, анда къая ырбынланы къармап къыйналмай».

Ариу-ариу сёлешгенди.

Ол заманда эчкичик алай айтханды бёрюге. Да, къарайыкъ, къалай айтханды:

«Ай, шуёхум бёрю, мени къарнымы къайгъысын этипми чакъыраса ары, огъесе кеси къарнынгы къайгъысын этипми?» – дегенди да, бурулуп кетгенди.

Бёрю да къалгъанды, аууз суулары келе...

БЁЗЮЛАНЫ Асият,
басмагъа
хазырлагъан.

КЪОЧХАРЛАНЫ Леман,
Америка

ЖАЗ КЕЛДИ

Къозучукъ да чабышады,
Улакъчыкъ да чабышады...
Кимге?
– Анасына ...

Анасы къарланы ашырады.
Къайры?
– Тау башларына...

Тау этеклерин жаяды.
Неге?
– Кюмюш шауданлагъа...

Шауданчыкъ къуюлады.
Къалайгъа?
– Жашил кырдыклагъа...

Кёкден кюн анасы ышарады.
Кимлеге?
– Бир кюн анга,
– Бир кюн санга,
– Бир кюн манга.

Кёз къыса сау дунягъа:
– Хелло!.. – дейди.
– Джиао!.. Привет!.. Мерхаба!.. Хола!..
Хар тилде хош келеди,
Салам айта ма алай жаз:
– Жашау жангыдан башланады!

АХМАТЛАНЫ Люба

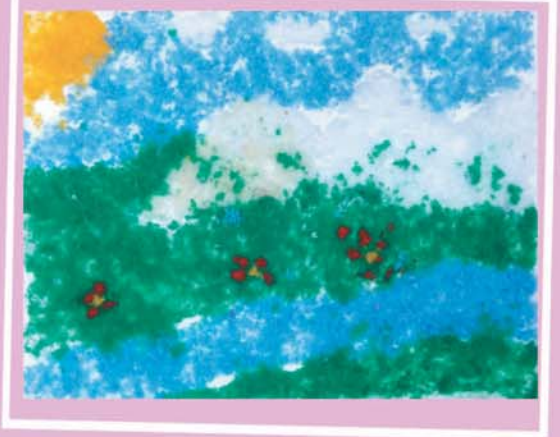
ЖАЗ БАШЫ

Келди бизге жаз башы,
Къучагъы гюлден толуп.
Уяндыла терекле,
Къыш жукълап, иги солуп.

Чыпчыкъла да, къууанып,
Тохтамай жырлайдыла.
Киштик балачыкъла да
Тырхыкда ойнайдыла.

Къар да, буз да эрийди,
Суучукъла агъадыла.
Сууугъуракъ болса да,
Жанкъозла чагъадыла.

Жаз келеди элиме,
Тегерекге нюр чачып,
Гоккачыкъла бетлерин
Кюннге къууана ачып.

ШУАНОВА Джамиля
Нальчик ш., 20-чы школ

ГЕГРАЛАНЫ Алина
Нальчик ш., 20-чы школ

* * *

Мусабийди бу сабий,
Да бир бийди Мусабий:
Белинде да кьамасы,
Элинде да кьаласы!

А. БЕГИЙ УЛУ

ГЕГРАЛАНЫ Алина
Нальчик ш., 20-чы школ

БЕГИДОВА Лаура
Нальчик ш., 20-чы школ

1948 жыл...

Москва... Энейланы Тимур, Ломоносов атлы университетни студенти басмалагъан илму статьяланы С. П. Королёв окъуйду. Бу жаш бла танышыргъа излейди. Университет конференцияланы бирине, аны докладына тынгылар ючюн келеди. Кечигеди да, Тимурну сёлешгенин эшиталмай къалады. Уллу ачыу этеди.

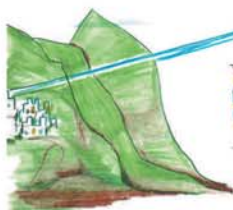
– Да, кел, алыкъа мындады, Тимурну кеси бла танышдырайыкъ, – дейдиле. Танышдырадыла. Жашны кесин да танып, оюмун да билгенде, Королёв Тимурну кесине ишге чакъырады – конструктор бюрогъа... Космосха учарыкъ спутникле, ракетле алайда жаратылып башларыкъ эдиле...

Бир къауум замандан Тимурну доктор диссертациясыны кесематчысы – оппоненти С. П. Королёв кеси болады...

«Энеевни бир ишинде алты доктор диссертация барды. Мен анчасын санаргъа жетишалгъанма. Алай ала андан да кёпдюле».

С. П. Королёв

«Бизни космосну тауушлукъ математикасы бар эди, бюгюн да барды, Энейланы Тимур Магометни жашы аны башчыларындан бириди».

Н. Красовский,
академик.

Тимур Магометовични бетлиги, ишге къатылыгы, тюзлюкню къоруулай билгени, кертилиги бизни Илмула Академияны даражасын кеп кере сакълагъанды.

М.Я. Мааров,
академик.

«Энейланы Тимур закий болгъанын мен хар заманда да айтама, аны биз барыбыз да билебиз. Космос бла байламлы ол этген ишле адам улуну биргесине ёмюрге къаллыкъдыла».

Георгий Гречко,
лётчик-космонавт,
Совет Союзну эки кере Жигити.

Жазыула да, суратла да «Свет звезды и свечи» (Москва, ИГМ имени М.В. Келдыша РАН, 2015.) деген китапдан алынып салынадыла. Китап Энейланы Магометни жашы Тимурну 90-жыллыгына аталып чыкъгъанды.

МЕНИ ДА, МИНГИ ТАУНУ ДА ИЙНАНДЫРА

Жетижыллык туудукчугум Солтан, жетген кишичик кибик, бөкем-бөкем атлай келип:

– Аття, кьарачы, – деди да, уллу кьалын чыммак акь кьагьытны манга узатды. Анда уа тюрсюнлю ариу бояула бла, кюн сыфатлы харфла бла «МА-Ал-кьА-АР» деп жазылып. Ёргерегинде – таула. Деберли таулу дуня. Аланы башындан а – Минги Тау кьарап...

Туудугум кел салып жазган бу сьез таза кекню битеу алып турганча керюндю манга. Юйюмю ичи биле-биле жарый, кенгере, берекетли бола...

Кесим а, бу суратдан айырылалмай, кек бла жерни арасында иги

кесек сюелгенимден сора, бурулуп, юйюмю терюнден манга кьарап турган Минги Тауну уллу суратына кез жетдирдим. Ол а – ышара... Ма сейирим!.. Алайдан бетиме кьууанч аязы урганча, ышардым мен да.

Шукур эте, эс жыйдым. Сора, туудукчугума бурулуп:

– Балам, бу «А» харфланы былай уллу-уллу нек жазганса, кеслерин а созган да этип? – деп сордум.

Ол а, жауабын хазыр этип турганча:

– Аття, уллу харфла салып жазсам, Малкьар ёсген этеди, созуп айтсам а – татлы болады, – деди.

Сора ышарды...

Созайланы Солтан

ЗАНКИШИПАНЫ Жагъа

ТЁРТТИЗГИН ЭЛБЕРЛЕ

Къатындагъын ол «саут»
Кёзкёрмезге жетдирир.
Узакъдагъын олсагъат
Тюз къатынга келтирир.

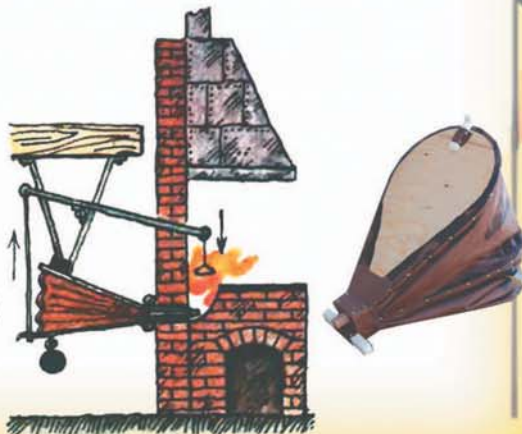
Жокъду акъылы, эси,
Къалауурду ол кеси,
Кёзюн къакъмай жукълайды,
Эшигинги сакълайды.

От жагъада олтуруп,
Ауузун кенгнге кереди.
Бир арсарсыз ал буруп,
Жаннган отха киреди!

Ичи желден толуду.
Гыбыт кибик быдыры!
Солууу, юфгюргенде,
Къурч темирни къыздырыр!

ЭРЛЕНЧИК БЛА БЁРЮ

Эрленчик, бир бутакъдан бирине секире кетгенди да, доп деп, терек тюрбюнде къалкъып тургъан бёрюню юсюне тюршюп къалгъанды. Бёрю, сермеп тутуп, ашаргъа башлагъанды. Ол заманда эрленчик:

– Ой, Бёрю! Бёрю! Тохта, ашама! Бошла да къой мени! – деп жалыннганды.

– Хо, бошлайым, – дегенди Бёрю, – алай сен бу затны бир ангылат манга: сиз, бу эрлен тукъуму, аллай бир негизге махтанып, бутакъдан-бутакъгъа секиргенлей айланасыз?! Мен эрикгенден ёлеме, сиз а – хайда, уч ары, хайда, уч бери! Не дыгаласды бу – бу бир юзюлмеген той? Бир ангылат муну манга!

Эрленчик айтханды:

– Бошла да, ангылатайым. Ансы былайда, сенден къоркъгъандан, эсими жыялмайма.

Бёрю бошлагъанды эрленчикни. Ол да, терек бутагъына секирип минип, андан:

– Сен бёрю эрикгенден аны ючюн ёле турса, асыры огъурсуздан. Жюрегинг кюйюкдю да. Биз а, эрленчикле, халалбыз, кишиге хатабыз тиймейди, ма анга къууаннгандан секиребиз ары да, бери да!.. – дегенди да, терек чокайына ёрлегенди да кетгенди.

*БЕГИЙЛАНЫ Абдуллах
кёчюргенди.*

ЁЛМЕЗЛАНЫ Мурадин

сууум, сууум, суу, суу

Сууум, сууум, суу, суу
Сен бурнуму жуу, жуу.
Кирпикчиклерими да,
Эринчиклерими да,
Кёзчюклерими да жуу,
Сёзчюклерими да жуу,
Сууум, сууум, суу, суу!
Сууум, сууум, суу, суу,

Тилчигими жуу, жуу.
Уууртчукъларымы да,
Къокачыкъларымы да,
Къашчыкъларымы да жуу,
Чашчыкъларымы да жуу,
Сууум, сууум, суу, суу!
Сууум, сууум, суу, суу,

Бетчигими жуу, жуу.
Жуу да, ариу къызчыкъ эт,
Анам бал ичли кампет
Бермей къоймаз манга да.
Сууум, сууум, суу, суу,

Бетчигими жуу, жуу,–
Жалатырма санга да!
Сууум, сууум, суу, суу!

Жаникаланы Ясмينا

САБИЙЛИК ДУНИЯСЫ

– Манга юч жыл болганды, санга уа? – деп сорады Асланчыкъ гутчачыкъгъа.

Гутчачыкъ, Асланнга аякъчыгъын соза:

– Хаф, хаф! – дегенди.

– А, билдим: санга эки жыл болганды, сен алыкъын каша ашайса!

– Къайсы жаныуарланы тёртюшер аякълары барды? – деп сорады анасы беш жылы болган Айшатха.

– Киштикни, итни, ийнекни, атны...

– Андан сора уа?

– Эки тауукъну...

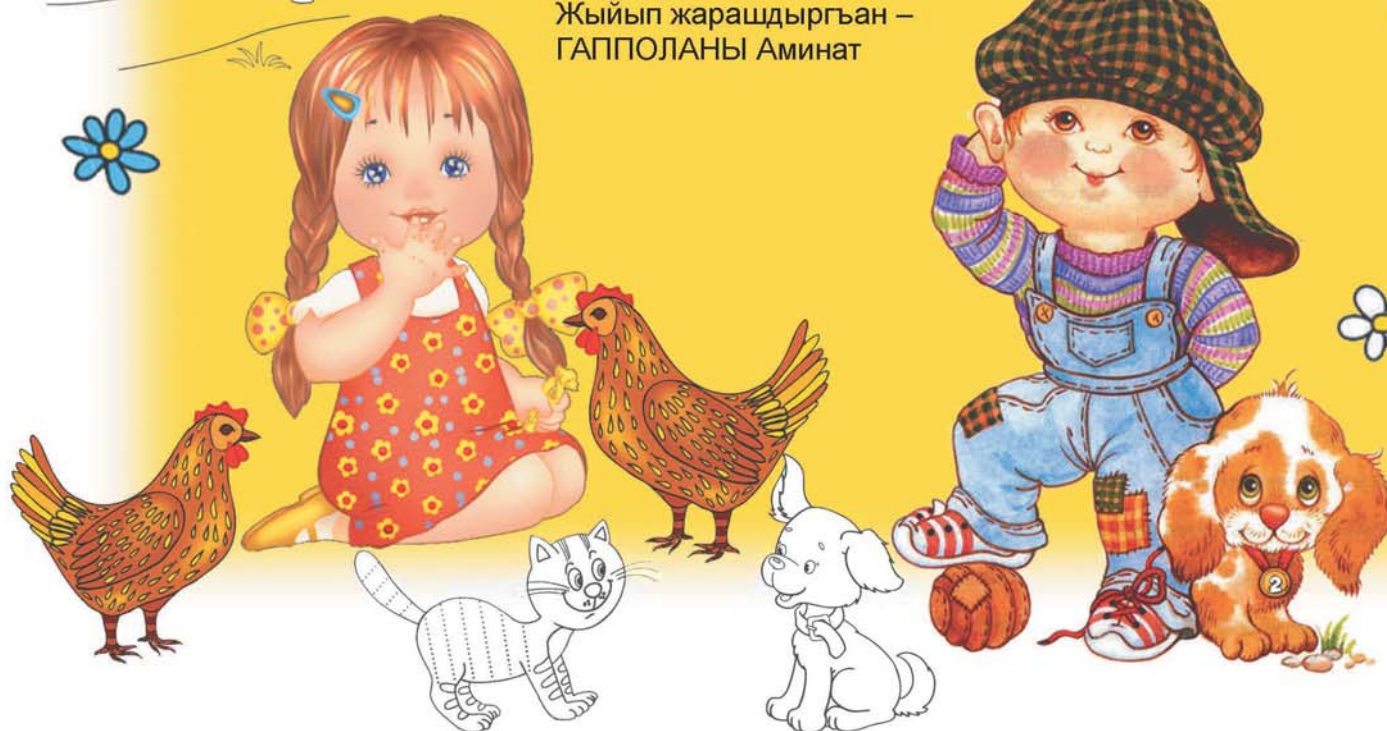
– Жылда эм къысха кюн къайсыды? – деп сорады устаз жашчыкъгъа.

– Базар кюн! – дегенди жашчыкъ да.

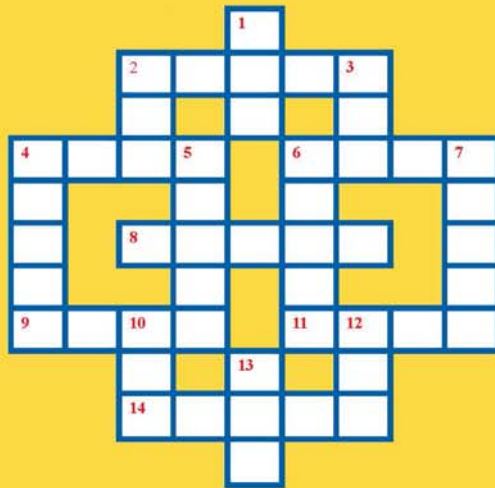
– Балам, Солтан, энди сен ол Азретге бара турма ойнаргъа, ол иги жашчыкъ туююлдю, – дейди анасы.

– Охо, бармам, ол бери келе турур, – дегенди жашчыгъы да.

Жыйып жарашдыргъан –
ГАППОЛАНЫ Аминат

СЁЗБЕР

ЭНИНЕ: 2. Кесини атын айтып кычырыр. 4. «Аяк» – сабий тилинде. 6. «Бир кыалада – минг тешик». 8. Январь – тауча. 9. «Къол» – сабий тилинде. 11. Къозну несин ашайдыла? 14. Ансыз жолунг узун болур.

ЁРЕСИНЕ: 1. Мен да, сен да дагыда экибиз – ненча болабыз? 2. Башыбызда не бар? 3. Суу тама-тама не болур? 4. Юйсюз, иесиз ит. 7. Келтирип, мюйюшге сюерле. 10. Кече жукъугъа кетер, кюндюз танг ата жетер. 12. Оюнда жорукъ бузгъан не этеди? 13. Къаллай къонакъ алгъа сыйлар?

3-чю (2018) санында басмаланган СЁЗБЕРНИ ЖАУАБЫ

ЭНИНЕ: 1. Акъ. 4. Нюр. 5. Эс. 8. Къуу. 11. Къаш. 13. Хан. 14. Уру. 15. Мор. 16. Тау. 17. Ана. 18. Мытыр. 21. Хакъ.

ЁРЕСИНЕ: 2. Къонакъ. 3. Къартла. 6. Сохан. 7. Къанат. 8. Къурмач. 9. Улур. 10. Сууум. 11. Къууут. 12. Шахар. 19. Ырахат. 20. Ыйыкъ.

Ежемесячный литературно-художественный журнал для детей «НЮР» («Свет») № 4–2018 г.

Выходит с января 1982 года
На балкарском языке

Учредитель:
Государственное казённое учреждение Кабардино-Балкарской Республики «КБР-Медиа»

И.о. главного редактора
А. А. САБАНЧЕВА

Редколлегия:
А. БЕГНЕВ
М. БЕШПАЕВ
Т. БИТГИРОВА
Ж. ГУЗЕЕВ
Ф. МАМАЕВА
А. МИШАЕВА
М. ОЛЬМЕЗОВ

Оформление
И. АККИЗОВОЙ

Компьютерный набор и вёрстка
А. БОЗНЕВОЙ

Свидетельство о регистрации
ПИ № ТУ07 - 00124 от 11.01.2018 г.
Управление Федеральной службы по надзору в сфере связи, информационных технологий и массовых коммуникаций по КБР.

Подписано в печать
16.04. 2018 г.
Выход в свет
30.04. 2018 г.
Формат 60x90 1/8
Бумага мелованная
Гарнитура литературная
журнальная рубленая
Печать офсетная
Усл. кр.-отг. 8.
Усл. печ. л. 2.
Уч.-изд. л. 2,7.

Тираж 2050 экз.

Заказ № 172

Индекс 73908

Стоимость одного номера по подписке через ФГУП «Почта Россия» – 13,87 руб.; за 6 месяцев – 83,22 руб.

Адрес редакции: 360017,
г. Нальчик, пр. Ленина, 5.
Тел.: 42-37-27; 42-14-19.
agira.sabanchieva@mail.ru

Адрес издателя: 360017
г. Нальчик, пр. Ленина, 5.
ГКУ «КБР-Медиа».
Дом печати.

Отпечатано в типографии
ООО «Тетраграф»
360000, КБР, г. Нальчик,
пр. Ленина, 33

Отпечатано в полном соответствии с качеством предоставленного электронного оригинал-макета.

Энейланы Тимурну,
жулдузу

